

Socialdepartementet
Enheten för familj och sociala tjänster

Stockholm 2015-11-27

Remissvar på slutbetänkandet Barns och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU (SOU 2015:71)

UNICEF Sverige välkomnar slutbetänkandet av utredningen om tvångsvård för barn och unga som genomsyras av ett starkt barnrättsperspektiv. Barnet och barnets rättigheter sätts i fokus och blir utgångspunkten för de lagändringar som föreslås. Många av förslagen tar ett tydligt avstamp i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) och dess grundläggande principer. Synsättet på barnet har förändrats och barn ses som en aktör snarare än ett objekt. Särskilt positivt är att barns rätt till delaktighet och inflytande så tydligt lyfts fram som en röd tråd i betänkandet.

Följande remissvar utgår från en helhetssyn på slutbetänkandet utifrån barnkonventionens grundprinciper snarare än att kommentera varje enskilt förslag. Vi har också valt att särskilt uppmärksamma förslag som tydligt lyfter fram barnrättsperspektivet och som därmed är av vikt att belysa. Vi vill även påtala en del brister i förslagen från utredningen där vi menar att man inte nått ända fram med att uppnå ett reellt barnrättsperspektiv.

Rätt till delaktighet

Betänkandet betonar ett antal principiellt viktiga områden där barns rätt till delaktighet och inflytande är särskilt omnämnda. Detta förhållningssätt är helt i linje med barnkonventionens grundläggande princip om rätt till delaktighet som stipuleras i artikel 12. Vad gäller tillämpningen av artikel 12 vill vi dock påminna om att FN:s barnrättskommitté betonar att rättigheten gäller både äldre och yngre barn. Barnkonventionen anger ingen minimiålder för barn att uttrycka sina åsikter, utan alla barn som kan bilda en åsikt har rätt att fritt uttrycka sig i alla frågor som berör dem. Kommittén avråder därmed från att sätta åldersgräns både i lagen och i praktiken utan i stället utgå från en individuell bedömning utifrån mognad och lämplighet.¹ Betänkandet och lagförslagen bör därmed ha en starkare insikt och ett större resonemang kring detta.

UNICEF Sverige föreslår att lagförslagen i större utsträckning möjliggör för både äldre och yngre barn att ges möjlighet att utifrån mognad och lämplighet komma till tals i beslut som berör dem.

Vi ser mycket positivt på att förslaget betonar betydelsen av reell delaktighet och inflytande med barnet i fokus. Barns rätt till delaktighet i förslagen sträcker sig längre än själva beslutsprocessen och betonar även vikten av delaktighet av vårdens utformning och dess genomförande såväl som uppföljning. Det välkomnar vi särskilt.

Barns rätt till delaktighet stärks ytterligare i rättsprocessen genom ökad möjlighet att delta i muntliga förhandlingar. Det är positivt att utredningen framhäver behovet av trygga former och rätt kompetens och inställning från ansvariga vuxna som en lösning för ökat deltagande, snarare än att lägga fokus på barns olämplighet att delta i processen. Dagens rättssystem har ännu inte ett tillräckligt barnrättsperspektiv, men med utvecklandet av barnvänliga metoder och höjd kompetens kring barns deltagande kan detta möjliggöras.

Förslagen att umgängesrätten ska utgå från barnets behov och vilja är en stark skrivning och sätter ett tydligt fokus på barnet snarare än att utgå uteslutande från föräldrar och vuxnas perspektiv. Detta ser vi mycket positivt på.

---

¹ FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 12 (CRC/C/GC/12)

Att ordningsregler på HVB-hem ska tas fram i samverkan med boende, baserad på demokratiska värderingar och mänskliga rättigheter, är ett annat tydligt exempel på barns delaktighet värt att nämnas.

Rätt till information

En viktig förutsättning för att barn ska vara delaktiga och en aktiv aktör är att information görs tillgänglig för dem. Barn har rätt att både få och ge information. Vi välkomnar betänkandets betoning på rätt till information som en förutsättning för uppfyllandet av barns rättigheter inom tvångsvården. De som omfattas av tvångsvård måste få information om vad vården innebär, varför man vårdas, processen och vad man har för rättigheter i vården. Vi ser särskilt positivt på att förslaget betonar betydelsen av rätt till anpassad information till berörda, (både barnet och vårdnadshavare), samt myndighetsutövarens skyldighet att se till att innehållet och betydelsen av informationen har uppfattats och förstås.² Barns rätt till information måste också gälla under hela processen och präglas av kontinuitet.

Att det nya lagförslaget har lagt särskilt fokus på att vara pedagogiskt utformat med en tydlig rättighetslista är något vi välkomnar. Värt att påminna att lagtexten dock ändå bör kompletteras med information anpassad efter ålder och mognad till barn för att tydliggöra begrepp, beslutsfattande och övriga processer. Utöver ett tydligt syfte med lagen och dess grundläggande rättigheter anser vi att det saknas ett tydliggörande kring vart man kan vända sig om man inte får sina rättigheter tillgodosedda (se vidare under avsnittet Klagoinstans).

UNICEF Sverige föreslår att rättighetslistan i lagförslaget kompletteras med information till barn anpassad efter ålder och mognad.

Rätt till stöd utan vårdnadshavarens samtycke

UNICEF Sverige tillstyrker betänkandets förslag att barn under 15 år som är i behov av stöd ges rätt till regelbunden kontakt med en kontaktperson utan vårdnadshavarens samtycke. Detta är ett tydligt förslag där man lyfter barnrättsperspektivet och sätter barnets rättigheter framför vårdnadshavarens och där barnets röst väger tyngre än vårdnadshavarens.

Vi tillstyrker även förslaget att barn över 16 år ges rätt till vård utanför hemmet, utan vårdnadshavarens samtycke, om barnet själv samtycker. Detta skulle dock kunna stärkas ytterligare genom utöka rätten till att gälla alla barn utifrån enskild individuell bedömning av socialnämnden och barns samtycke baserat på ålder, mognad och lämplighetskriterier. (Se resonemang från FN:s barnrättskommitté kring artikel 12 ovan).

Barnets bästa

Vi välkomnar att principen kring barnets bästa får en framträdande roll i lagförslaget och inte enbart uttrycks i en portalparagraf³, utan även stipuleras som ett särskilt rekvisit vad gäller beslut kring vårdens upphörande⁴. De rekvisit som omnämns är ej uttömmande men ger en bra vägledning för beslutsfattare. Att barnets inställning nämns som ett av de grundläggande huvudrekvisiten ser vi som särskilt positivt och viktigt att lyfta fram sett utifrån ett barnrättsperspektiv. Detta bekräftas även i barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14⁵, där ytterligare vägledning kan inhämtas vid beslutsfattande.

Rättsprocessen

Vad gäller rättsprocessen och de författningsförslag som lagts fram ser vi positivt på att utredningen betonar betydelsen av att stärka kunskapen om barns rättigheter inom domstolsväsendet och bland offentliga biträden. Detta är en förutsättning för rättssäkerheten och efterlevandet av barns rättigheter. Vi rekommenderar att kompetensutbildningen görs obligatorisk och fokuserar på både kunskap om barns rättigheter samt hur man samtalar med barn och bedömer deras utsagor. Användningen av

² 3:4 Förslag till lag (2017:00) med särskilda bestämmelser om vård av barn och unga

³ 1:2 Förslag till lag (2017:00) med särskilda bestämmelser om vård av barn och unga

⁴ 11:2 Förslag till lag (2017:00) med särskilda bestämmelser om vård av barn och unga

⁵ FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 14 (CRC/C/GC/14)

specialistyttranden av sakkunniga bör användas i större utsträckning än vad det görs idag för att ge ökad professionalitet.

UNICEF Sverige föreslår att kompetensutveckling kring barns rättigheter inom domstolsväsendet görs obligatorisk och inkluderar särskild utbildning kring bemötande och samtal med barn.

Vi delar utredningens resonemang kring att åtgärder måste sättas in för att göra domstolarna mer anpassade till att höra barn och göra det faktiskt möjligt för dem att delta och höras efter lämplighet och mognad (se ovan under Rätt till delaktighet).

Vi välkomnar förslagen om att samtliga beslut vid tvångsvård är överklagningsbara och att barns rätt till ett eget offentligt biträde i samtliga ärenden lagstadgas. Att barn har ett eget biträde, skilt från vårdnadshavarens, vid beslut kring omgång, är ett tydligt exempel på hur lagen utgår från ett barnrättsperspektiv i praktiken.

Klagoinstans

För att rättigheter ska vara meningsfulla måste det finnas effektiva rättsmedel till upprättelse vid kränkningar av rättigheter.⁶ Barns särskilda beroendeställning gör det svårare för dem att få tillgång till upprättelse och därför måste staten säkerställa att det finns anpassade förfaranden för barn att få klaga. Inspektionen för vård och omsorg (IVO) har idag ansvar för tillsyn av tvångsvården och barn ges viss möjlighet att framföra klagomål vad gäller boende och bemötande. Detta förfarande är dock inte heltäckande utan det saknas fortfarande en oberoende offentlig instans som kan agera för barnets räkning och stödja barnet i enskilda ärenden. Vi delar därmed utredningens förslag att regeringen bör utreda inrättandet av en operativ barnombudsfunktion dit barn kan vända sig om de upplever att deras rättigheter kränks. Mandatet bör inte begränsas enbart till den sociala barn- och ungdomsvården utan snarare anta ett brett helhetsgrepp för samtliga barns rättigheter. Detta för att undvika att vissa frågor hamnar mellan stolarna eller att barn slussas vidare till olika myndigheter och funktioner utan tydligt ansvar eller kompetens kring barns rättigheter. Följande förslag lyfts även fram i rekommendationerna från FN:s barnrättskommitté till Sverige som regeringen har åtagit sig att åtgärda.⁷

UNICEF Sverige föreslår att regeringen bör utreda inrättande av en operativ barnombudsfunktion dit barn kan vända sig om de upplever att deras rättigheter kränks. Detta bör omfatta rättigheter inom tvångsvården såväl som övriga områden.

Krav på vårdens kvalitet

Utredningen lägger fram ett flertal förslag på förbättringar samt förtydligande kring vårdens kvalitet. Detta ser vi positivt på. Vi delar lagförslagets särskilda förtydliganden att vården ska präglas av trygghet, omtanke och respekt för den enskilda personen. Att så kallade "mjuka värden" omnämns i lagtext är av stor betydelse för dess erkännande i utformandet av vården samt för uppföljning av vårdens kvalitet.

Krav på samverkan mellan myndigheter är också en viktig förutsättning för hög kvalitet inom vården. Ansvarsfördelningen bör dock förtydligas för att förhindra att barn faller mellan stolarna.

UNICEF Sverige föreslår att ansvarsfördelningen mellan myndigheter bör förtydligas i lag eller föreskrifter för att säkerställa att barn i utsatta situationer inte faller mellan stolarna.

Vi delar utredningens förslag om att lagstifta kring särskilda kompetenskrav på anställda inom vården som ett led i att stärka vårdens kvalitet på liknande sätt som gjorts i hälso- och sjukvårdslagen⁸. Att sätta tydligare

⁶ FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 5 (CRC/GC/2003/5)

⁷ Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte rapport p.14 (CRC/C/SWE/CO/5)

⁸ Hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) § 2a

krav på utredning, dokumentation, underlag och uppföljning av beslut är också viktiga åtgärder för att öka rättssäkerheten, transparensen och bidra till en ökad förståelse för den enskilde.

Isolering och avskiljning

Vad gäller bestämmelserna kring isolering av barn på särskilda ungdomshem noterar vi att detta har ersatts med så kallade avskiljningsbestämmelser. Detta är ett steg i rätt riktning, med starka begränsningar och regleringar för isolering av barn. UNICEF Sverige anser dock att detta bör avskaffas i sin helhet då det strider mot barnkonventionen. FN:s barnrättskommitté har uttryckt en stark avrådan från användningen och explicit rekommenderat Sverige att upphöra med behandlingsmetoden och istället utveckla och införa alternativa metoder.⁹

Inför beslutet att barnkonventionen ska bli lag ser vi det även av yttersta vikt att svensk lagstiftning så långt som möjligt står i överenskommelse med barnkonvention för att undvika att stora ändringar måste införas i ett senare skede.

UNICEF Sverige avstyrker förslagen på avskiljningsmetoder och förslår istället att utveckla och införa alternativa metoder förenliga med barnkonventionen.

Rätt till utbildning

Vi ser positivt på att utredningen har lyft fram betydelsen av att stärka placerade barns rätt till utbildning eftersom resultat visar att placerade barn har en betydligt lägre utbildningsnivå än övriga barn, trots likartade kognitiva förutsättningar.¹⁰ De åtgärder som föreslås i utredningen är dock något svaga, och tydligare skrivningar behövs med betoning på särskilda insatser och resurser för att säkerställa att placerade barn får samma förutsättningar för utbildning som övriga barn. Detta är särskilt viktigt eftersom skolan har en central roll för barns utveckling och för att bryta negativa mönster och socialt utanförskap. Åtgärder som behöver prioriteras utöver skolresultaten är aktiva insatser mot mobbning, hög frånvaro och långa uppehåll under utbildningen.

UNICEF Sverige föreslår att det lagstiftas om särskilda insatser och resurser inom utbildningsområdet för att säkerställa att placerade barn får lika rätt till utbildning och utveckling som övriga barn.

Rätt till hälsa

Vi välkomnar att barns rätt till hälsoundersökningar görs obligatoriska inför placering, genomförande och vid avslutande av vården. Hälsovården ska präglas av kontinuitet och tydliga krav på dokumentation.

Rätt till fritid

Vi ser positivt på att barns rätt till en fritid står särskilt uttryckt i lagförslaget som därmed förtydligar och fastställer att barnkonventionens bestämmelse kring rätt till en meningsfull fritid gäller för alla barn och är en viktig del av barns utveckling.

Barn som får vård enligt LVU och är aktuella för utvisning

Frågan kring barn som omfattas av tvångsvård men samtidigt är aktuella för utvisning enligt utlänningslagen har inte berörts närmare i utredningen, då detta ej var del av direktivet. Det kan dock inte anses rimligt att barn utvisas under pågående samhällsvård, utan barnets bästa måste alltid prövas och komma i främsta rummet i dessa situationer. FN:s barnrättskommitté delar också denna uppfattning och rekommenderar särskilt Sverige att säkra att inget barn ska utvisas tillsammans med vårdnadshavare som barnet omhändertagits ifrån, samt att beslut måste fattas enligt principen om barnets bästa.¹¹

⁹ Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte rapport p. 25-26 (CRC/C/SWE/CO/5)

¹⁰ Socialstyrelsen. Öppna jämförelser (2011)

¹¹ Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte rapport p. 49-50 (CRC/C/SWE/CO/5)

Vi anser att det otydliga rättsläget som uppkommer i denna situation bör utredas då nuvarande reglering inte är förenlig med ett barnrättsperspektiv och barnets bästa. Vi rekommenderar att detta görs omgående så att lagen kan stå i överenskommelse med barnkonventionen som svensk lag.

UNICEF Sverige föreslår att regeringen utreder och tydliggör lagregleringen kring barn som får vård enligt LVU och är aktuella för utvisning och dess förenlighet med barnets bästa och övriga bestämmelser i barnkonventionen.

Övrigt

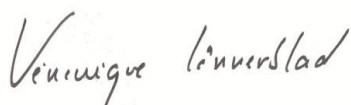
Utredningen och dess författningsförslag är mycket ambitiöst utformade och kommer att kräva en omfattande kraftsamling av många aktörer för att få genomslag i praktiken. Resurser, ekonomiska såväl som personella, måste avsättas. Dessutom måste utbildning och kompetenshöjande insatser genomföras på bred front.

Trots att utredningen har varit tydlig med att det förebyggande arbetet och förslag till åtgärder inte har ingått i uppdraget är det viktigt att betona dess betydelse för att minska risken för barns behov av samhällets vård. Forskning är eftersatt inom detta område samt utvärdering och uppföljning på effekterna av vården behöver också prioriteras.

Vi noterar även att utredningen har föreslagit många vidareuppdrag och därmed skjuter upp vissa delar av utredningen. Detta förlänger processen ytterligare och behöver noga följas upp, och resurser avsättas specifikt för detta, för att säkerställa dess genomförande.

Under utredningens gång har det fattats andra beslut kring lagöversyn som är relevanta för detta område. Regeringen har till exempel tillsatt en utredare för att se över hur socialtjänstlagen ska ses över och regeringen har i tilläggsdirektiv till barnkonventionsutredningen beslutat att barnkonventionen ska inkorporeras i svensk rätt. Vi anser att det är av särskild vikt att en samtliga förslag harmoniseras.

UNICEF Sverige

Véronique Lönnerblad
Generalsekreterare

Underlaget är framtaget av Karin Ödquist Drackner, barnrättsjurist UNICEF Sverige. För kontakt och eventuella frågor: karin.odquist@unicef.se